Plakboek nummer 2, deel 3.

Inhoud:

De prehistorie van de mens.

Berichtje redactie Nieuwe Rotterdamse krant.

Ons Friese land en volk.

Overblijfselen uit de Steentijd.

De oude verbindingsweg tussen Friesland en Drenthe.

Geschiedenis van Drenthe.

De prehistorische vuursteen werkplaatsen in Friesland.

Microlithica.

Wetenschappelijke berichten.

Nederzettingen tussen Friesland en Drenthe.

De levende natuur.

DE PRAEHISTORIE VAN DEN MENSCH.

In het nummer van 6 October van dit blad komt een artikel voor van den heer J. H. van Wieringen over "De praehistorie van den mensch".

De schrijver ~~eindigt~~ komt in zijn artikel met een vraag: "Zijn er voorhistorische vondsten ook binnen onze grenzen gedaan?" Hij vervolgt dan: "Skeletvondsten uit deze behandelde tijden zijn zeker hier in den lande nooit gedaan". Onbegrijpelijk voor me is, dat de schrijver onbekend is met de schedelvondst van den "mensch van Hengelo", waarvan eenige weken geleden door Dr. v. d. Vlerk publiciteit is gegeven in dit blad; waarover daarenboven in meerdere groote bladen berichten hebben gestaan. Een nadere determinatie van dezen hoogst waarschijnlijk Cro-Magnon-schedel vindt men van de hand van Dr. v. d. Vlerk en Prof. v. d. Broek in het Aug.-Sept.-nummer van "Wetenschap in Vlaanderen".

Dan de werktuigen. De heer v. Wieringen zegt, dat er wel mesolithische werktuigen zijn gevonden in ons land, doch omtrent de palaeolithische oordeelt hij: "misschien wel eenige cultuurwerktuigen, doch zekerheid bezitten wij niet". Hierop wil ik in de eerste plaats antwoorden, dat we zoowel vele mesolithische als palaeolithische werktuigen bezitten, en dat ~~in de eerste plaats~~ juist van een groote palaeolithische nederzetting de geologische ouderdom stratigrafisch door pollen-analyse is vastgelegd. (Beijerinck en Popping, „Eene palaeolithische nederzetting aan het Kuinderdal nabij Oosterwolde (Fr.)", in Tijdschr. v. h. Kon. Nederl. Aardrijksk. Gen., 1933).

"Holwerda ontkent dit zelfs", n.l. het palaeolithicum in Nederland, vervolgt de heer v. Wieringen. Maar ik zou den heer v. W. willen vragen: Is een uitspraak van den heer Holwerda een axioma? En op welke publicatie van ~~de~~ Dr. Holwerda berust hier de door den heer v. Wieringen aangehaalde ontkenning? Toch niet op diens "Nederland's vroegste geschiedenis". Want ook Dr. Holwerda zelf zal zeer zeker beamen, dat hetgeen daar over culturen van vóór het jong-steentijdperk is geschreven , geheel gereviseerd dient te worden. In het verslag van het Rijksmuseum van Oudheden over 1933 zegt Dr. Holwerda omtrent de vondsten aan den Kuinder: "Persoonlijk meen ik dus nog altijd tegenover deze zaken groote reserve in acht te moeten nemen." Het "dus" slaat op een paar opmerkingen van nul en geener waarde.

Nu moet de heer Holwerda zelf weten, hoe lang hij deze "groote reserve" wil vasthouden. Maar waarom tracht hij niet liever eenige aannemelijke verklaring te geven aan de typologisch zuiver jong-palaeolithische artefacten? Waarom gaat hij dan niet eens vertellen, hoe het komt, dat dergelijke artefacten in het buitenland zonder uitzondering palaeolithisch worden geheeten, doch in Nederland neolithisch moeten zijn! Als praehistoriker is de heer Holwerda niet verantwoord om zonder eenige basis twijfel uit te spreken. Gezag alleen is ons niet voldoende; we vragen ~~argument~~zuivere argumentatie.

De heer v. Wieringen leze eens het artikel van onze hand "De jong-palaeolithische Kuinderculturen, station Makkinga" (Mensch en Maatschappij 1934) of "Een Magdalenien-station op de Veluwe" (Levende Natuur jrg. 35).

Sterke bewijzen voor de jong-palaeolithische bewoning van Nederland gedurende of omstreeks den Würm-ijstijd zijn verder de "commandostaf" van rendierhoorn, in het veen van den Kuinder opgegraven en de bewerkte rendiergeweistang uit de Steenwijker Aa. Het gaat toch wel moeilijk het rendier te laten rondzwerven in Nederland in het neolithicum! De "commandostaf" ligt thans in het Friesch Museum te Leeuwarden; het tweede object is in het bezit van ondergeteekende. (Publicaties: Voorhistorische vondsten in het Kuinderdal" en "Een stukje Nederlandsche sculptuur van omstreeks den laatsten ijstijd". Uitg. Popping en v. d. Meer, Oosterwolde).

Mocht de heer v. Wieringen er lust toe hebben mijn collectie

praehistorische voorwerpen eens te bezichtigen, dan zal hij ervaren, dat het niet gaat om enkele "twijfelachtige" stukken, maar dan zal ik hem duizenden jong-palaeolithische artefacten toonen. Maar was het ook niet wat al te gek, om aan te nemen, dat het rendier ~~op zijn tochten van Noord naar Zuid v.v.~~ met zijn vervolgers op zijn tochten van Noord naar Zuid v.v. ~~buiten~~ angstvallig buiten onze grenspalen is gebleven? Dat de geschikt gelegen vlakten van ons land ledig zijn gebleven tot in het neolithicum? De praehistorici van de ~~oo~~ oude school mogen nog zoo sceptisch blijven,- nieuwe tijd brengt nieuw weten.

Dat er nog zoo betrekkelijk weinig omtrent de voorgeschiedenis van ons land bekend is uit de perioden vóór het neolithicum, komt omdat tot voor enkele jaren dit hoofdstuk in ons land verwaarloosd is en de scribenten van klein tot groot ons volk hierin verkeerd hebben ingelicht, ook omtrent de mogelijkheden.

Oosterwolde (Fr.). H. J. POPPING.

Afschrift

Redactie
Nieuwe Rotterdamsche Courant

Rotterdam, 1 November 1935.

vM/N

Den Heer H. J. Poppen
Oosterwolde.
Friesland.

Hooggeachte Heer,

In antwoord op Uw brief ter begeleiding van een ingezonden stuk over de prae-historie van den mensch, dat zich richtte tegen een passus in een artikel van den Heer J. H. van Wieringen, kunnen wij U mededeelen, dat de stukken van dezen Heer van Wieringen behooren tot een reeks, die nog niet is afgesloten. De mensch van Hengelo komt te gelegener tijd aan de beurt en de publicaties in de dagbladen waren den Heer van Wieringen bekend. Hij heeft zich echter onthouden van behandeling dier stof, totdat een definitieve publicatie van dr. v.d. Vlerk daarover zou zijn geschied 1). Wij geven U dus in overweging af te wachten, wat de Heer van Wieringen daarover te zijner tijd in ons blad zal mededeelen. Zou dat dan voor U aanleiding worden om nader in de N.R.C. op de zaak in te gaan, dan zou daarover kunnen worden overlegd tusschen U en ons. Wij hebben echter niet de minste begeerte om in ons blad naar aanleiding van een prae-historische vondst in Hengelo de meritis van dr. Holwerda te laten becritiseeren.

Met de meeste hoogachting,
Uw dw. dr.
(w. get.) v. Manen
Lid Red. N.R.C.

Bijlage ingezonden stuk.

---

1) Dit is nu het geval geweest.

Leeuwarder Courant
Zaterdag 1 Maart 1930
DERDE BLAD.

ONS FRIESCHE LAND EN VOLK.

XLI

„IT FRYSKE GEA".

Het streven der nieuw opgerichte vereeniging verdient aller steun en sympathie. — Bescherming en instandhouding van natuurmonumenten zal het toeristenverkeer naar ons gewest bevorderen. — Moai Fryslân scil moai „Fryslân bliuwe!"

In ons nummer van Maandag 24 Februari j.l. hebben we kunnen lezen, dat op den 22en Februari een provinciale vereeniging voor natuurbescherming, „It Fryske Gea", is opgericht Een algemeen bestuur, bestaande uit niet minder dan twintig personen, werd verkozen, terwijl de Vereeniging tot bescherming van natuurmonumenten in Nederland, alsmede ons Friesch Gedeputeerden college ieder nog een lid voor dit algemeen bestuur zullen aanwijzen.

Dat de schrijver van „Ons Friesche Land en Volk" met groote ingenomenheid van dit bericht kennis nam, zal niemand verwonderen. En met beide handen grijp ik deze welkome gelegenheid aan, om nog eens de aandacht mijner gewestgenooten te vestigen op het veelzijdige schoon van ons Friesche land, waarvan Schepers zoo treffend mooi zingt

„Moai Fryslân bliuwt: yn sinneskyn
Wekket it op mei eltse moarntiids ljochtsjen;
Yn eangstich moai ek wol, as wyn
Mar — en sediken bûkjend komt bifjochtsjen.

Dit treast' yen, as min moat hjirwei:
It spraet syn moais den út for oare liuwe
Yn alle tûd fen 't jier, by dei
En nacht. Moai Fryslân scil moai Fryslân bliuwe.

Mooi Friesland zal mooi Friesland blijven! Het heerlijke Gaasterland met zijn bosschen, zijn idyllische laantjes en paadjes is een natuurmonument, dat met de schoonste in andere provinciën kan wedijveren.

Het ligt daar zoo vredig, zoo stil, zoo ongestoord. Een druk toeristenverkeer is er, ook in vol-zomer, niet. De oorzaak? Onbekend maakt onbemind, zegt het spreekwoord. Eerlijk gezegd, zijn er nog nimmer ernstige pogingen gedaan propaganda voor dit Friesche paradijs te maken. Het schijnt, dat men vrees koestert, dat door een druk bezoek aan de rustige schoonheid van het geheel afbreuk zal worden gedaan.

Aan de rust waarschijnlijk wel, doch aan de schoonheid? Geen sprake van. De Nederlandsche toerist is in de laatste kwarteeuw zeer in zijn voordeel veranderd: baldadigheid en vandalisme, waarover vroeger zooveel klachten werden vernomen, komen slechts zeer sporadisch meer voor. Mijns inziens is dit voor een belangrijk gedeelte te danken aan het steeds meer veldwinnend streven onzer tegenwoordige jeugdopvoeders: het aankweeken van liefde en eerbied voor de levende natuur.

Natuurmonumenten zooals Gaasterland telt Friesland er vele. Is de omgeving van Beetsterzwaag, Olterterp, Duurswoude, Bakkeveen en andere plaatsen niet een eenig mooie boschwereld? Is het niet een der hoogste genietingen hier uren lang rond te zwerven; hier, waar alles nog „natuur" is? Kan dit mooier worden gezegd dan Douwe Kalma het deed in de volgende woorden:

„Hark, ho 't it wâld syn sang fen wijing rûzet,
En 't grien de mjitte slacht fen 't machtich liet!
Oer twaich en leaven gean de trint'ne fiet
Fen simmerwyn dy 't út de wâldseam suzet;

't Midsimmerljocht det eltse krune oerkrûzet,
Blinkt strieliend út, eft God oer d'ierde ziet;
Ryk struit de sinne it gouden simmersied,
En driuwt it skaed nei der 't de heimnis hûzet."

In de oprichtingsvergadering van bovengenoemde vereeniging „It Fryske Gea" vestigde bij de rondvraag de heer Popping, van Oosterwolde, de aandacht op een complex bosch bij Appelscha. Naar zijn meening zou dit uitnemend kunnen worden ingericht voor een dierenpark, waar dieren, die hier vroeger geleefd hebben, of dreigen uit te sterven, bewaard zouden kunnen worden. Een soort Friesch Yellowstonepark dus; een natuurhistorisch monument.

Voor dit niet onsympathieke denkbeeld zegde de voorzitter overweging toe Mocht deze overweging er toe leiden, dat in de toekomst tot inrichting en instandhouding van een dergelijk „park" wordt besloten, dan zou ik het bestuur in ernstige overweging willen geven, het bij dit eene park te laten en niet op den ingeslagen weg door te gaan. Want dit staat voor mij vast: ieder plekje grond, dat voor dergelijke doeleinden wordt bestemd, is voor den toerist verloren.

Friesland doet de laatste jaren steeds meer moeite om een gedeelte van het Nederlandsche toeristenverkeer tot zich te trekken. En met gunstig resultaat! Laten daarom de mooie plekjes, waarover wij beschikken, voor het toerisme behouden blijven Er blijven voor de jonge vereeniging nog andere werkzaamheden genoeg over dan juist het inrichten van „natuurparken", waaraan ze haar krachten zal kunnen besteden.

Ik denk b.v. aan den aankoop van een groote oppervlakte Friesche heide, ten einde te voorkomen, dat dit aan den steeds meer veld winnenden ontginningsgeest ten offer valt. Ons Friesche heidelandschap is mooi! Het besloeg vroeger een veel grooter oppervlakte dan tegenwoordig. En nog steeds krimpt het van jaar tot jaar in Er zal dus onvermijdelijk éénmaal een tijdstip moeten komen, dat ook in het laatste stukje heidegrond de spade wordt gezet, tenzij.....

Voor „It Fryske Gea" ligt hier een schoone en dankbare taak. Ook zij, die na ons komen, hebben er recht op zich te verlustigen in de bekoring, welke er uitgaat van onze geurende, kleurende, bloeiende heidevelden!

Het was in 1929 voor de eerste maal dat de Nederlandsche Heidemaatschappij in Friesland vergaderde. Tijdens het verblijf in ons gewest werd door de afgevaardigden een excursie gemaakt, gedurende welke excursie zeer waardeerende woorden werden gesproken over de veelzijdige schoonheid van Friesland Dat hierbij het Friesche heidelandschap niet werd vergeten is begrijpelijk

Door dit bezoek is de belangstelling gewekt. Het zal „It Fryske Gea" niet moeilijk vallen op dezen stevigen ondergrond verder te bouwen.

Wanneer ik spreek over de veelzijdigheid van ons landschapsschoon, dan mag daarbij vooral niet vergeten worden: Us Fryske wetterlân! De echte Fries leeft bij en op het water. De geestdriftige woorden van dr Eeltsje Halbertsma:

„'t Libben popert my troch de ieren,
As ik oer de weagen stjûr".

zijn hem uit het hart gegrepen. Hoe prozaisch en phlegmatiek hij overigens van nature ook moge zijn, de schoonheid van het eigen waterland weet hij te zien en te waardeeren

De waterwereld in de omstreken van Grouw en Eernewoude is een dorado voor de liefhebbers van zeil en motorsport. Het Prinsenhof is een doolhof van met laag geboomte omzoomde eilandjes, noodend tot ongestoord kampeeren in de vrije natuur, zoo schoon, als nergens anders in ons land wordt aangetroffen.

De Friesche meren, door tientallen dichters bezongen en verheerlijkt, genieten een vermaardheid tot ver over de grenzen van ons land Tal van Engelsche toeristen komen hier des zomers hun zeilershart ophalen. Ja, meer dan eens heb ik er zelfs Amerikanen aangetroffen.

Bij het Friesche waterlandschap behooren onafscheidelijk de kleine tjalkjes en schuitjes met hun witte, bruine of bontgeblokte zeilen, waarop de Friesche schipper „de kleine man", sedert onheuglijke tijden zijn brood heeft verdiend. Hun aantal vermindert helaas snel Het steeds grooter eischen stellend snelverkeer noodzaakt de schipperij van motorbeweegkracht gebruik te maken. Zullen zij gedoemd zijn, geheel te verwijnen? Voor „It Fryske Gea" ligt ook hier er zeker een werkterrein.

En dan onze molens! Ik weet wel het zijn geen natuurmonumenten. Doch kunt u zich, lezer, een Friesch landschap, een brokje Friesche natuur voorstellen, zonder daarbij in uw gedachten één of meer molens te zien? Evenals de blanke zeilen der scheepjes behooren zij er bij. Tientallen zijn reeds verdwenen. Aan „It Fryske Gea" de taak de pogingen, welke worden gedaan de molens voor het landschapsbeeld te behouden, zoo krachtig mogelijk te steunen.

Het terrein, waarop de nieuwe vereeniging zich in de toekomst zal moeten en kunnen bewegen, is te uitgebreid, te veelomvattend, dan dat ik hier in een enkel artikeltje alles zou kunnen releveeren. Daar zijn immers nog zoo veel andere punten, waaraan zij haar aandacht zal moeten schenken. Op den nieuwbouw in de steden en dorpen bijvoorbeeld zal zij nauwlettend moeten toezien om er voor te waken, dat het typisch Friesche karakter niet geheel en al verloren gaat. De schoonheidscommissies stellen haar eischen, en terecht Doch de cultuurhistorie eischt ook haar rechten op. Zou het zoo onmogelijk zijn, dat in de toekomst één onzer Friesche dorpjes door de bemoeiingen der vereeniging geheel in oud-Friesschen trant gehandhaafd blijft?

Dan zijn er op de beide Waddeneilanden nog verscheidene plekjes aan te wijzen: huizengroepjes, landschapjes, enz., die verdienen door de vereeniging in bescherming te worden genomen zoo mogelijk te worden aangekocht, opdat ze voor het nageslacht behouden blijven.

Men ziet: de taak van „It Fryske Gea" is veelomvattend Zelden zal er in ons gewest een vereeniging zijn opgericht, welks streven zoo sympathiek is en zoo onverdeelde instemming zal vinden. Met de grootste belangstelling zal ik haar verrichtingen blijven volgen en er zoo noodig, op deze plaats een beschouwing aan wijden. Op mijn steun en medewerking zal „It Fryske Gea" te allen tijde kunnen rekenen.

OBSERVATOR

Volkskrant, 8.8.28.

Overblijfselen uit den Steentijd.

—— o ——

„Sedert 18 Juni hebben er zeer belangrijke oudheidkundige opgravingen plaats in den omtrek van Oosterwolde in de gemeente Ooststellingwerf, waar Friesland zijn Zuid-Oosthoek diep in Drente opschuift.

In dit diluviale terrein, omgeven door veengronden en zoo verschillend van de Friesche klei met zijn terpen, werden reeds in 1925 een steentijdheuvel en kringterptumuli (grafheuvels) afgegraven, in hun soort de eersten, die in Friesland deskundig zijn onderzocht. Daar ontginningen ook hier in toenemende mate de praehistorische nalatenschap van onze voorvaderen doen verdwijnen en wel zoo, dat er zelfs geen herinnering overblijft, was het zaak het bodemonderzoek met kracht voort te zetten. Dit geschiedt thans onder de beproefde leiding van dr. A. E. van Giffen, in samenwerking met het Friesch Genootschap te Leeuwarden en de „Vereeniging voor Heimatstudie der Stellingwerven."

Aldus de „Leeuwarder Crt." van 2 Juli.

We waren zoo gelukkig met enkele anderen een bezoek te brengen aan het terrein, waar deze opgravingen plaats vinden, onder leiding van den heer H. J. Popping, corresp. van het Friesch Genootschap te Oosterwolde, en een zeer goed kenner van de plaatselijke historie. Hij was het dan ook die de aandacht van de officiëele oudheidkundigen op de grafheuvels bij Oosterwolde vestigde.

De omstreken van deze plaats geven veel en afwisselend natuurschoon. Wij kwamen langs bosschen waar zilverstammige berken afstaken tegen het donkere dennengroen, en groepen eiken hun breed vertakte kronen hieven, langs vele graanvelden die als dikke fluweelen tapijten, met een zoom van blauwe korenbloemen tegen den glooienden zandbodem lagen. Hier en daar kronkelde nog een stroompje met aan weerszijden lage graslanden, nu dicht bezet met de groengele hooi-oppers Overal lagen de typische woudhoeves met hun lage, mosoverdekte rietdaken en verweerde geelsteenen muren; de meeste van deze boerderijtjes leken al even armoedig als schilderachtig.

Dicht bij het kerkhof van Langendijke ligt een groote platte grafheuvel, de eerste die door Dr van Giffen is onderzocht. Op dit kerkhof staat nog een eeuwenoude klokketoren, een zonderling bouwsel van zwartverweerde balken, waaraan een groote klok hangt — „de oudste klok van West-Europa", zooals Popping vertelde. De grafheuvel is waarschijnlijk opgeworpen tegen het einde van den steentijd, ongeveer tweeduizend jaar voor onze jaartelling. Bij het opgraven vond men eerst een fraaie aschurn met gekartelden rand en een als deksel gebezigde schaal. In het oorspronkelijke graf vond men, als een verkleuring van den bodem, de omtrekken — „de schaduw" zeggen de vakmenschen — van een met opgetrokken knieën begraven lijk, en vlak daarbij een touwbeker, de eerste touwbeker in Friesland (Men noemt deze bekers touwbekers, omdat ze oorspronkelijk met touw omwonden waren, waarvan men de afdrukken nog om hals en buik vindt.) Op eenigen afstand van de eerste liggen twee andere voorhistorische heuvels die eveneens belangrijke vondsten opleverden. In de eene vond men weer de omtrekken van een lijk, waarschijnlijk een man, omdat men aan dit lijk wapenen had meegegeven, namelijk een steenen strijdbijl en een vuursteenen pijlspits. Aan de voeten lag een aarden vaas, versierd met een vischgraatmotief. In de heuvel daarnaast vond men een zeer fraaie strijdbijl en een vuursteenen mesje.

Om en bij deze heuvels kunnen nog aardige vondsten worden gedaan, zooals urnen en scherven daarvan, vuursteenen mesjes, naalden, pijlpunten en „schrabbertjes", een soort mesjes die waarschijnlijk dienst deden bij het bereiden van dierenhuiden. Eigenaardig is het dat men deze voorwerpen niet verspreid over de geheele heide aantreft, maar steeds op bepaalde vindplaatsen, waarvan Popping er verscheidene wist, en ze ons aanwees. Tusschen het heidekruid behoeft men natuurlijk niet te zoeken, de vindplaatsen liggen op de zandverstuivingen. De wind blaast op bepaalde plekken het zand geleidelijk weg, en de zwaardere steentjes, scherven en vuursteenen instrumentjes blijven liggen. We liepen langzaam verder, elk van ons meer of minder gebukt, naar mate lenigheid en ouderdom dat toelieten, en speurden tusschen de witte, grijze, zwarte en roode steentjes op het zand. Die vuursteenen werktuigjes zijn vaak moeilijk te onderscheiden van de grillig gevormde natuursteenen, vooral voor een leek. Nu en dan liep een van ons naar Popping met een vermeende vondst, maar vaak was het: „Niks waard, gooi maar weg." Maar af en toe luidde het antwoord gunstig: „waarschijnlijk een mesje, steek maar bij je!" Of: „Ja, een mooi schrabbertje, en aan de kleur en die zwarte lijntjes kun je zien dat het in 't vuur gehard is". De vermakelijke momenten ontbraken niet. „Kijkt U eens, meneer Popping, een mooie urnscherf!" De vinder toont verrukt een stuk witgeglazuurd aardewerk. „'t Spijt me voor je, 't is een kapot koffiekommetje van de een of andere arbeider!"

Een ander kwam aandragen met een „ijzeren speerpunt", en 't kostte heel wat moeite om hem te overtuigen, dat het een doodgewone roestige spijker was. Maar diezelfde persoon deed even later een vondst, waarmee Popping zelf ietwat verlegen zat. Met een gezicht van: nou heb ik je" toonde hij een scherf brons. „Als 't u blieft, brons uit het steentijdperk, nou wordt jullie heele theorie gevaarlijk!" Het was inderdaad een stuk brons, 't leek wel den rand van een helm, of van een meer prozaische pot! Popping trok bedenkelijk aan zijn dun sikje: „Dat moet ik eens aan Van Giffen vragen!" en meteen liet hij het hatelijk stuk metaal in zijn wijde jaszak verdwijnen.

Tegen een kale zandrug ontdekten we een menigte „bliksempijpjes". Soms slaat de bliksem in 't zand, dat dan smelt door de plotselinge groote hitte, en samenklont tot dunne blauwgrijze pijpjes, met een zeer ruwe oppervlakte, vol richels en uitsteeksels

Na een paar uur hadden we genoeg van het vermoeiende gebukt gaan en in de schaduw van een sparretje bekeken we de gezamenlijke vondst. Heel veel zaaks was het niet. maar we hadden toch enkele aardige dingen, zooals een steenen mesje, een schrabbertje en een steenen naald. En dan het geheimzinnige stuk brons, waarover Dr. Van Giffen hopelijk opheldering zal geven. Misschien geeft hij een zeer ingewikkelde verklaring, en misschien ook een heel nuchter antwoord, dat onze gespannen verwachtingen met één slag vernietigt. We hebben al vast terdege ondervonden dat de oudheidkunde een zeer verrassend vak is!

B. BRUINS

72

Ter Aankondiging.

De nederzettingen langs den ouden verbindingsweg tusschen Friesland en Drente, over het Mandeveld bij Bakkeveen, door H. J. Popping.

In een dertigtal bladzijden geeft de heer Popping van Oosterwolde hier een historisch overzicht van duizenden jaren. Dat zulks zeer beknopt geschiedt, staat dus op den voorgrond. Het betreft een klein, doch belangrijk stukje van Frieslands bodem, de omgeving van den ouden Drentschen weg bij Bakkeveen, die in vroeger tijden de eenige begaanbare overgang was van de Friesche naar de Drentsche zandstreken

Gelijk bekend komt den heer Popping de verdienste toe, dat hij in deze omgeving voor het eerst in Nederland de sporen aantoonde van eene beschaving waarvan men tot nog toe meende, dat zij alleen in het buitenland werd aangetroffen, n.l. uit het midden-steentijdperk nog ver vóór den tijd der hunnebedden, naar schatting tusschen de vijf- en tienduzend jaar voor den aanvang onzer jaartelling.

In dit werkje toont de schrijver nu aan, dat deze streek vanaf dien tijd ononderbroken bewoond is geweest en dat zij in latere eeuwen belangrijke diensten heeft bewezen bij de landsverdediging. (De schansen Zwartendijk en Eenerschans, de Landweer)

Het belangrijkste gedeelte is dat, waarin de voor-historische tijd wordt behandeld Uitvoerig staat de schrijver stil bij de nederzettingen uit den midden-steentijd, die hier vroeger geweest moeten zijn en waarvan alleen een groot aantal nietige vuursteenen werktuigjes is overgebleven. Hier spreekt de schrijver uit eigen ervaring en het blijkt, dat hij van dit onderwerp diepe studie heeft gemaakt.

Het gedeelte, waarin de historische tijd wordt behandeld, is niet anders dan eene verzameling van wat er reeds bekend was. Ook dat echter heeft zijn verdienste.

Hier is in zeer beknopten en voor ieder begrijpelijken vorm alles bijeen gebracht, wat er omtrent de geschiedenis van een beperkt plekje gronds sinds twaalfduizend jaar bekend is Het geschrevene wordt bovendien door vele teekeningen en fotografieën verduidelijkt

De eerbied voor den ouden bodem èn de belangstelling voor de overblijfselen van vroegere beschavingen die er in verborgen liggen, zullen door de lezing van dit boekje worden aangewakkerd Nu er in onzen tijd zooveel onberoerde velden door den ontginningsploeg worden aangetast, kunnen dergelijke publicaties van groot nut zijn Was men evenzoo te werk gegaan in den tijd toen men begon onze terpen af te graven hoeveel zou er dan gespaard zijn gebleven, wat nu onherroepelijk verloren is.

Toch is het voor de mannen der wetenschap eenigermate beschamend, dat hier een z.g. leek moet voorgaan Deze uitgave van den heer Popping bewijst zijne liefde voor en zijn kennis van de historie van Zuid-Oostelijk Friesland Ook in dien zin zet hij het werk van zijn vader op waardige wijze voort

Nwsbl. v. Friesland 31.10.30

Geschiedenis van Drente. *Nieuwe Drentsche Volksalmanak 1930.* Van Gorcum en Comp. N.V., Assen.

Dit jaar geeft de Nieuwe Drentsche Volksalmanak ons een aantal historische schetsen, wier geschiedkundige waarde niet overal even duidelijk in het oog springt, maar die toch allen een detail van Drente's geschiedenis geven, dat anders wellicht aan de algemeene kennis zou zijn ontsnapt. *B. Lonsain* geeft in *„De Jagercompagnie van Kapitein Niezing"*, het ontstaan en verdwijnen van een burgerbewapening in de buurt van Ruinen. Economische geschiedenis verwerkt *H. D. Dorenbos* in *„Drente in cijfers"*. Men vindt er staten over gerst, tarwe, chichorei enz. van ongeveer 1850—1910; het is weinig enerveerend, maar belangrijk materiaal *„Ds. C. H. Hein en de Revolutie"*, van stijl uit de vorige eeuw, is historisch onbelangrijk, missend elke eenheid, critiek en zin voor de groote lijn. Zeer belangrijk is de bijdrage van *H. J. Popping: „Drentsch Mesolithicum en Neolithicum"*, waarin vondsten, behoorend tot de Aziel-Tardenoisien-periode worden behandeld, beknopt, duidelijk en zeer lezenswaard. Een paar bladzijden knappe teekeningen zijn er aan toegevoegd. De geheele almanak, in een typografisch uitnemende verzorging, maakt een sobere, maar smaakvolle indruk.

Joh. Theunisz.

Tijdschrift v. Geschiedenis

met onderzoekingen betreffende onze vóórgeschiedenis gaan bezighouden. Het onderzoek van Popping omtrent de praehistorische bewoners van Friesland's Zuid-Oosthoek is stellig van groote beteekenis. In deze studie beschrijft hij het aldaar door hem ontdekte vuursteen-kleinwerk: de mesjes, schrabbers, priemen, boortjes, pijlpunten enz., ter onderscheiding van het „groot-werk" (bijlen, beitels, speerpunten en dolken van steen). Popping meent namelijk, dat er in ons land twee soorten vuursteen-ateliers zijn geweest, teweten die voor het „groote" en de ateliers voor het „kleine werk".

De door hem gevonden werktuigen van Friesland vertoonden alle een min of meer eenvoudige retouche. In de door Popping onderzochte vuursteen-werkplaatsen van Zuid-Oost-Friesland werd nooit eenig spoor van fabrikage van steenen bijlen, beitels en dolken geconstateerd. De enkele bijlen en dolken, die er gevonden werden, hielden geen direkt verband met de werkplaatsen aldaar en waren waarschijnlijk importstukken van elders.

Van belang zijn vooral ook de bij Bakkeveen en Appelsga ontdekte mikrolitische artefakten, van het type van het Fransche tardenoisien en het Deensche maglemosien. In Zuid-Oost-Friesland lagen deze zeer kleine voorwerpjes temidden van voortbrengselen van het neolithicum. Popping durft daarom niet te besluiten, dat Z. O. Friesland reeds in het mesolithicum is bewoond geweest; mogelijk is het, dat de tardenoisien-cultuur aldaar doorliep tot in het neolithicum.

In de ateliers, de eigenlijke vuursteen-werkplaatsen van Friesland, die Schrijver noemt, kon reeds een specialiseering in de vuursteen-arbeid worden vastgesteld. Er waren er b. v., waarin uitsluitend fijne mesjes en priemen werden vervaardigd, terwijl in andere ateliers alleen schrabbers en pijlpunten zijn gemaakt. Echter waren er toch ook wel ateliers, waarin vrijwel alle typen werden gevonden. In de ateliers van Bakkeveen werden, behalve scherven van aardewerk uit later tijd, ook aangetroffen fragmenten van hunnebed-aardewerk.

Het vuursteen-kleinwerk is in Nederland gedurende den geheelen neolithischen tijd gefabriceerd of gebruikt geworden. Popping acht het, op grond van de tot dusver gedane vondsten nog gewaagd een bewoning van Zuid-Oost-Friesland reeds in het mesolithicum aan te nemen. Het hoogtepunt der vuursteen-industrie zal zeker hebben gelegen in de laatste periode van het neolithicum, den tijd der gepolijste bijlen en geretoucheerde dolken en wellicht voor sommige streken ook nog in den bronstijd. Want ook in de laatstgenoemde periode werd nog van vuursteenen artefakten gebruik gemaakt; langzamerhand ging dan echter de vuursteen-industrie aan beteekenis verliezen. Echter zelfs nog in den ijzertijd werden in ons land steenen werktuigen gebezigd.

Schrijver meent, dat een geheel verval der vuursteen-industrie in ons land niet vroeger gesteld mag worden dan in de eerste eeuwen na Christus, misschien zelfs nog belangrijk later.

K. de Z.

73

MICROLITHICA.

Voor een paar weken kwam een professor uit dat gedeelte van Duitschland, 't welk de Romeinen Germania Media noemden, uit Lippe-Detmold dus mij onverwacht bezoeken en daar ik te voren een aanbevelingsbrief over hem had ontvangen van een bevriend geloog, liet ik hem en zijne assistente naar hartelust kennis maken met mijne vondsten. Eindelijk kwam 't hooge woord er uit, dat ze 't voornamelijk gemunt hadden op mijne collectie Microlithiek en ik zag de oogen van den zoon van 't groote Vaterland schitteren, toen ik die voor den dag haalde. En nu zouden we begin September een paar weken gaan zwerven in de Veluwsche stuifzanden op zoek naar 't Azillien, de laatste afdeeling van het Paleoliticum, het vroege steentijdperk. 'k Gaf hem van mijne Belegstucke een ruim aantal cadeau en hij hield niet op voor ik een zilveren munt van keizer Severus (te Nijmegen gevonden) aanvaardde als bewijs van zijn dankbaarheid. In 1913 en 1915 heb ik met de heeren Popping in Oosterwolde (Fr.) onderzoekingen verricht. Door de profielen van de boringen voor de Sneeker waterleiding was ik aardig op de hoogte van den ondergrond aldaar gekomen en de hooge zandige landruggen schieten daar in Friesland evenals hier op de Veluwe uit in 't veenland. Geen wonder dan ook dat de heer Popping, zooals ik pas las in de Meppeler Courant, ook daar gestuit is op vondsten van het Microlithische tijdperk. En daarmede vervalt de meening der officieele deskundigen, dat in Nederland alleen het nieuwe steentijdperk is te vinden en geen resten van oudere beschaving zooals in Frankrijk en België. De Veluwe en Drenthe zijn veel langer bewoond geweest dan de geleerden aangaven en het zijn de liefhebbers weer geweest, die den weg moesten wijzen, opdat de geleerden verder konden redetwisten en kibbelen over de puntjes en finesses van de zaak. Ik zou ze de Imitatio van Hemerken van Kempen wel eens onder de neuzen willen duwen. Opdat ze ter harte konden nemen, dat 't er meer op aankomt *wat* er gezegd is, dan *wie* iets gezegd heeft

Dr. JOH. VAN DE MOER.

ERMELO, Augustus 1929.

De Nederzettingen langs den ouden Verbindingsweg tusschen Friesland en Drente, over het Mandeveld bij Bakkeveen.

Onder dezen titel is bij de Drukkerij Popping en v. d. Meer te Oosterwolde een geschriftje verschenen, geschreven door een der firmanten, den heer H. J. Popping.

Reeds met zijn artikel „De praehistorische vuursteen-werkplaatsen in Friesland", verschenen in het tijdschrift van het Friesch Genootschap „De Vrije Fries", jg. 1929, trok de heer Popping de aandacht als groot liefhebber van de wetenschappelijke beoefening der oudheidkunde, voornamelijk wat betreft de archaeologische bodemvondsten, en als een vorscher bij uitnemendheid op dat gebied in onze provincie.

Vooral het Mandeveld bij Bakkeveen blijkt voor den heer Popping een vruchtbaar terrein voor zijn onderzoekingen.

„Het was in den zomer van 1928," zoo schrijft hij in bovengenoemd geschrift, „dat we in de duinen aan den ouden Drentschen weg onze eerste middensteentijdige nederzettingen ontdekten. Hier lagen voor het oprapen de blootgestoven oerbanken, of waar deze reeds verdwenen waren, op en door het gele zand, vele honderden vuursteenwerktuigjes door den mensch uit het mesolithicum (middensteentijdperk) vervaardigd. Behalve relicten uit genoemd tijdvak lagen in het duincomplex en in de aangrenzende heide overblijfselen van latere cultures."

De schrijver sorteert dan die vuursteenwerktuigjes groepsgewijs volgens de perioden en bespreekt achtereenvolgens wat die eenvoudige werktuigjes ons omtrent de verschillende tijdperken te zeggen hebben.

Zoo leert hij ons, hoe in het duingebied ten oosten van het tegenwoordige Bakkkeveen zich eenmaal de legerplaatsen of nederzettingen van de middensteentijdbevolking bevonden hebben. Toch hebben vrij zeker de steentijdmenschen de duinen niet gekend, althans hun nederzettingen zullen op een vast terrein hebben gelegen, de duinpartij aan den ouden Drentschen weg moet van jongen datum zijn, waarschijnlijk uit de eerste helft der 19e eeuw.

Dan volgen beschouwingen over het jongsteentijdperk met de hunebedden, den bronstijd, den tijd der Urnenvelden (brandgraven, plm. 500 v. Chr. tot 700 na Chr.), den Karolingischen tijd en de vroege middeleeuwen en ten slotte den historischen tijd.

Wat zijn vondstbeschrijving der steentijdnederzettingen betreft, heeft de schrijver de meeste beknoptheid betracht en alleen de markantste typen van werktuigen naar voren gebracht. Een uitgebreider inventarisatie der ateliers hoopt hij later te publiceeren.

Eenige teekeningen en foto's van den schrijver zelf verduidelijken het interessante geschriftje.

Drachtster Crt. 24.10.30

Wetenschappelijke Berichten.

De Levende Natuur.

N.R.C. 14 Mrt 31

In de Maart-aflevering geeft Thijsse zijn eerste indrukken van zijn Indische reis en de conclusie is dat men in Indië even goed en intiem van de natuur kan genieten als in Nederland

Dat zelfs voor bijzondere ontdekkingen hier in ons land nog wel gelegenheid bestaat, blijkt uit het stuk van H J. Popping, die een Magdalénien-station op de Veluwe beschrijft, waarop hij door Jo Bezaan attent was gemaakt. Onze vaderlandsche cultuur mag men dus weer eenige duizenden jaren ouder noemen.

Tal der gevonden werktuigen zijn afgebeeld. Het onderzoek der stuifmeelkorrels uit een aan dr Beyerinck gezonden grondmonster wees op de boreale periode.

Bij uitzondering schrijft Beyerinck nu eens niet over Drente, maar hij gaat de grens over en geeft een relaas over botanische merkwaardigheden, in het Schwarzwald waargenomen.

F. Groeneveld tracht belangstelling te wekken voor zeewater-aquariums, terwijl W. J. Lütjeharms aanvullende opmerkingen ten beste geeft over de zwam Lysurus australiensis, in 1888 ontdekt in Australië, in 1894 weergevonden in Noord-Amerika, in 1902 gevonden in Engeland en Duitschland en daarna nog een paar maal, ook tweemaal in ons land.

De levende natuur.

Een heel belangrijk artikel in de pas verschenen achtste aflevering behoort tot de Nederlandsche Praehistorie: Ongeslepen vuursteenen bijltjes, door H. J. Popping te Oosterwolde (Fr.), met talrijke teekeningen door den schrijver. Deze bijltjes vormen de schakel tusschen de vuistbijl uit het Palaeolithicum en het gepolijste werktuig uit het Neolithicum. Ze zijn klein en menigeen heeft moeite er een bijl in te herkennen.

Vermoedelijk zijn ze gebruikt, om er fijnere vuursteenen werktuigjes mee te vervaardigen. Ook kunnen ze als amulet gedragen zijn.

Van de commissie voor het Meijendel-onderzoek verscheen de 19e mededeeling, die een overzicht geeft der waargenomen slakken. Het aantal soorten is vrij gering, nl drie zoetwaterslakken (slechts de leege huisjes zijn gevonden), een naakte slak en 24 huisjesdragende landslakken.

N.R.C. 13 Dec. '30